

نقش یونسکو در ترویج علم

نسرین مصفا

دانشیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران
nmosaffa@ut.ac.ir

چکیده

سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) بر مبنای اصل همکاری‌های بین‌المللی مندرج در منشور ملل متحد، به منظور کمک به حفظ صلح و امنیت بین‌المللی تاسیس شد. یکی از محورهای مهم فعالیت این سازمان، همکاری در زمینه علمی بوده است که نقش عمده‌ای در ترویج علم در چارچوب عمومی سازی دانش، ظرفیت‌سازی انسانی و نهادی، پژوهش و ارائه کمک‌های فنی داشته است. هدف اصلی این مقاله، تبیین فعالیت‌های یونسکو در زمینه علوم طبیعی و نقش آن در ترویج علم می‌باشد. نوشتار حاضر پس از ارائه تاریخچه تشکیل یونسکو و اهداف و وظایف آن، به بیان مواردی از فعالیت‌های علمی - ترویجی آن سازمان در زمینه‌هایی مانند محیط زیست، تغییرات اقلیم، آب و اقیانوس‌شناسی خواهد پرداخت.

کلیدواژه‌ها

یونسکو
ترویج علم
علوم طبیعی
عمومی سازی دانش
سازمان ملل متحد

۱- مقدمه

سازمان تربیتی، علمی و فرهنگی ملل متحد، یونسکو، که در سال ۱۹۴۵ با هدف کمک به صلح و امنیت بین‌المللی، بر مبنای بند ۳ از ماده یک منشور ملل متحد تشکیل شد، با همکاری میان اعضا و دیگر شرکای خود در سراسر جهان با انجام فعالیت‌های مختلفی در زمینه‌های مندرج در اساسنامه، در تحقق این هدف مهم کوشیده است.

یکی از زمینه‌های مهم، همکاری «علمی» بوده است که یونسکو آن را از طریق تولید، عمومی سازی و مبادله دانش، ظرفیت‌سازی انسانی و نهادی، و نیز ارائه کمک‌های فنی در سراسر جهان پی گرفته است. این فعالیت‌ها به نوبه خود به ترویج علم در میان جهانیان کمک کرده است. یونسکو تنها کارگزار تخصصی نظام ملل متحد است که نه تنها واژه «علمی» را در نام خود دارد، بلکه وظیفه خاصی را برای ترویج علم دنبال می‌کند. فعالیت‌های این نهاد نقشی راهبردی در دستیابی به امنیت انسانی پایدار، رفاه بشریت و در نهایت صلح و امنیت بین‌المللی دارد.

هدف از این مقاله تبیین نقش یونسکو در ترویج علم، در راستای اهداف کلی و وظایف مندرج در اساسنامه و حوزه

فعالیت‌های آن است. البته واژه «علم» دارای دو زمینه طبیعی و اجتماعی است و سازمان نیز در هر دو زمینه فعال است. و اما، تأکید نوشتار حاضر بر علوم طبیعی است؛ با این همه، مبرهن است که دیگر فعالیت‌های این سازمان نیز در عرصه آموزش، فرهنگ و ارتباطات، نتایج خود را در ترویج علم دارند که باید به صورت جداگانه مورد بررسی قرار گیرند.

۲- تاریخچه

ریشه همکاری‌های فکری بین‌المللی، به برخی از فعالیت‌های سده نوزدهم میلادی بازمی‌گردد، اما به صورت رسمی شورای جامعه ملل در سال ۱۹۲۲، کمیته‌ای را برای همکاری فکری، متشکل از متخصصان، تشکیل داد. پس از آن، بنا به پیشنهاد دولت فرانسه به جامعه ملل، موسسه بین‌المللی همکاری فکری^۱ در سال ۱۹۲۴ با شش بخش تأسیس شد که دو بخش آن به روابط دانشگاهی، و بخش روابط و اطلاعات علمی اختصاص یافت و موجودیت آن طی قطعنامه جامعه ملل در ۲۴ سپتامبر ۱۹۳۱ به رسمیت شناخته شد

1. The International Institute of Intellectual Cooperation.

(Volderrama, 1995:3). هدف مؤسسه همکاری فکری، تحقق همکاری بین‌المللی برای تضمین پیشرفت کلی تمدن، رشد دانش بشری، به‌ویژه توسعه انتشار علوم، ادبیات و هنر و همچنین، ایجاد ذهنیتی برای حل و فصل مسالمت‌آمیز مسائل بین‌المللی بود که تا دهه ۴۰ میلادی به فعالیت خود ادامه داد، تا آن که جنگ بر همه زمینه‌های همکاری سایه افکند (مرگانپور، ۱۳۷۷/۱۱/۱۴).

گستره آسیب‌های انسانی و خسارات مالی جنگ جهانی دوم نه تنها برای اروپاییان، بلکه برای جهانیان به اندازه‌های وسیع بود که همه دولت‌ها در جست‌وجوی راه‌هایی برای جلوگیری از وقوع دوباره جنگ و برقراری صلح پایدار برآمدند. تأسیس سازمان تربیتی و فرهنگی ملل متحد، یونسکو، یکی از این تلاش‌ها بود. این سازمان پیامد تشکیل کنفرانسی در سال ۱۹۴۲ با شرکت وزرای آموزش و پرورش دولت‌های متفق اروپایی، در بریتانیا، بود که پس از پایان جنگ، در اندیشه دوباره‌سازی نظام‌های آموزشی خود به سر می‌برد. این تلاش بر مبنای بند ۳ از ماده ۱ منشور ملل متحد به تشکیل یونسکو، به مثابه یک نهاد تخصصی در چارچوب فصول نهم و دهم آن انجامید (مصفا، ۱۳۹۰: ۸۳).

بند ۳ از ماده ۱ منشور ملل متحد، در اهداف خود، به حصول همکاری بین‌المللی در حل مسائل جهانی که دارای جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی یا بشر دوستی هستند، اشاره می‌کند و بر احترام به حقوق بشر و آزادی‌های انسانی برای همگان، بدون تمایز در نژاد، جنس، زبان یا مذهب تأکید می‌ورزد. این هدف در ماده ۵۵ منشور بیشتر تبیین می‌شود:

«با توجه به ضرورت ایجاد ثبات و رفاه برای تأمین روابط مسالمت‌آمیز و دوستانه بین‌المللی بر اساس احترام به اصل تساوی حقوق و خودمختاری ملل، سازمان ملل متحد امور زیر را تشویق می‌کند:

- بالا بردن سطح زندگی و فراهم ساختن کار برای همه و حصول شرایط پیشرفت و توسعه در نظام اقتصادی و اجتماعی؛

- حل مسائل بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی، بهداشتی و مسائل مربوط به آنها و همکاری بین‌المللی فرهنگی و آموزشی؛

- احترام جهانی مؤثر به حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همه، بدون تبعیض نژادی، جنسیتی، زبانی و مذهبی.»

سپس در ماده ۵۶، دول عضو ملزم شدند که برای نیل به مقاصد یادشده در ماده ۵۵ در همکاری با سازمان ملل متحد اقدامات فردی یا دسته‌جمعی به عمل آورند. یکی از این اقدامات، تشکیل مؤسسات تخصصی است که یونسکو در چارچوب تمهیدات فصل نهم و دهم منشور سازمان ملل متحد شکل گرفت (مصفا، ۱۳۷۵). البته همان گونه که از متن بند ۳ از ماده ۱ و همچنین ماده ۵۵ بر می‌آید، واژه همکاری بین‌المللی علمی به صراحت بیان نشده است، ولی در عمل یونسکو در این زمینه گام برداشته است.

باید گفت که در آغاز، محدوده و بحث کنفرانس وزیران آموزش و پرورش متفق تنها در مسائل آموزشی خلاصه می‌شد، اما اندکی بعد وزیران دایره بحث خود را به مسائل فرهنگی نیز گسترش دادند. شماری از متخصصان نیز اصرار می‌کردند که سازمان افزون بر فعالیت‌های آموزشی و فرهنگی، باید جنبه علمی مسائل را نیز در نظر بگیرد. بمباران اتمی شهرهای هیروشیما و ناگازاکی ژاپن از سوی ایالات متحده آمریکا، اهمیت موضوعات علمی را نمایان کرد. رئیس کمیسیون مقدماتی کنفرانس نیز معتقد بود که: «... مهم است که آنها [دانشمندان] باید با انسانیت از تباط نزدیکی بیابند و احساس کنند که برای نتایج کارشان در برابر بشریت مسئولیت دارند» (مرگانپور،

آموزشی، برای آماده کردن کودکان جهان در پذیرش آزادانه مسئولیت‌ها.

۳-۲- حفظ، افزایش، ترویج و اشاعه علمی؛

۱-۳-۲- از طریق تضمین، حفظ و حمایت از میراث جهانی کتاب‌ها و آثار هنری و یادگاری‌های تاریخی و علمی و توصیه کنوانسیون‌های بین‌المللی لازم‌به‌ملت‌های ذی‌ربط با تشویق همکاری میان آنها در تمام رشته‌های فعالیت‌های معنوی، از جمله مبادله بین‌المللی افراد فعال در زمینه‌های آموزش و پرورش و علم و فرهنگ و مبادله انتشارات، موضوعات هنری، علمی و دیگر موضوعات دانش‌محور.

۲-۳-۲- از طریق ابداع روش‌های همکاری بین‌المللی به منظور دسترسی مردمان همه کشورهای به مطالب منتشر شده از سوی هریک از آنها (مصفا، ۱۳۷۵).

مواد فوق در کنار دیگر مواد اساسنامه یونسکو، مبین این مهم هستند که همکاری‌های علمی در نهایت به ترویج علم منجر می‌شوند. یونسکو این مهم را از طرق مختلف، مانند زمینه‌سازی و تصویب اسناد بین‌المللی برای همکاری علمی، تدوین و اجرای برنامه‌های علمی، تأسیس مراکز علمی، پژوهش‌های علمی و بویژه عمومی‌سازی علم و دانش دنبال کرده است.

با توجه به اهمیت ترتیبات حقوقی برای انجام فعالیت‌های یونسکو بر مبنای اساسنامه آن، این سازمان به‌ویژه در دهه اولیه فعالیت خود، به تدوین موازین حقوقی و تلاش برای لازم‌الاجرا شدن آنها دست زد.

به طور کلی، این موازین در شکل کنوانسیون‌ها و توصیه‌نامه‌های یونسکو بر مبنای ماده چهار اساسنامه تدوین شده‌اند که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

۳- اسناد حقوقی مرتبط با همکاری‌های علمی سازمان

۱- موافقت‌نامه تسهیل انتشار بین‌المللی کالاهای سمعی و بصری با ماهیت آموزشی، علمی و فرهنگی.^۱ این توافقنامه در سال ۱۹۴۸ برای تبادل آزاد عقاید و دانش بین مردم جهان به تصویب رسید.

۲- موافقت‌نامه واردات کالاهای آموزشی، علمی و

1. Agreement For Facilitating the International Circulation of Visual and Auditory Materials of an Educational, Scientific and Cultural Character.

(۱۳۷۷) و اعتقاد او بر این است که پس از پایان جنگ، هیچ دانشمندی نیست که به کاربرد اجتماعی کشفیات خود علاقه‌مند نباشد (Mayor, 1997: 109).

ایده اولیه کنفرانس و توجه آن به تشکیل سازمانی با محوریت فرهنگ و آموزش، با پشتیبانی دانشمندانی مانند جوزف نیدهام، استاد بیوشیمی دانشگاه کمبریج و دیگر چهره‌های علمی، کنفرانس را به ذکر واژه «علمی» در عنوان سازمان و فعالیت در زمینه علمی متقاعد کرد (Singh, 2011: 13).

طبیعی است بر مبنای اساسنامه یونسکو، حفظ، افزایش و اشاعه، ترویج و کاربرد فعالیت‌های علمی، توانایی‌های انسان را افزایش می‌دهد و موجب بهبود شرایط زندگی می‌گردد. تاریخ بشریت، حاکی از پیشرفت مستمر دانش بوسیله بشر بوده است.

اساسنامه یونسکو در نوامبر سال ۱۹۴۶ پس از الحاق بیست کشور لازم‌الاجرا شد و نخستین کنفرانس عمومی آن در پاریس، با حضور سی کشور، برگزار گردید (مصفا، ۱۳۹۰: ۸۴).

ماده ۱ اساسنامه سازمان، هدف یونسکو را کمک به صلح و امنیت جهان، از طریق ترویج تشریک مساعی در میان ملل - در امور تعلیم و تربیت و علوم و فرهنگ - به منظور تقویت احترام جهانی به عدالت، حاکمیت قانون، حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برای همگان می‌داند که در منشور ملل متحد، بدون تمایز در نژاد، جنس، زبان، مورد تأکید قرار گرفته است. بر مبنای این هدف، یونسکو طبق بند ۲ از ماده ۱ اساسنامه خود، وظایف زیر را عهده‌دار شده است:

۱- تشریک مساعی در پیشبرد آگاهی متقابل و تفاهم میان مردم از طریق رسانه‌های گروهی؛ بدین

منظور، توصیه آن دسته از قراردادهای بین‌المللی که ممکن است برای ترویج جریان آزاداندیشه از طریق کلام و تصویر لازم‌اند، توصیه شده است.

۲- ایجاد تحرکی تازه در تعلیم و تربیت عمومی و نشر فرهنگ؛

۱-۲- از طریق تشریک مساعی میان ملل برای پیشبرد اندیشه تساوی، فرصت تحصیلی بدون توجه به نژاد، جنس یا هرگونه تمایز اقتصادی و اجتماعی.

۲-۲- از طریق پیشنهاد مناسب‌ترین روش‌های

فرهنگی (۱۹۵۰)^۱. هدف اصلی این سند لغو عوارض گمرکی و رفع موانع تجاری بود که از تحقق معاوضات مطلوب جلوگیری می‌کنند. حیطة سند مورد نظر بر خلاف توافقنامه قبلی، به موارد سمعی و بصری محدود نمی‌شود، بلکه انواع کالاهای دیگر را هم در برمی‌گیرد. این موضوعات به پنج دسته تقسیم می‌شوند.

۱- کتاب‌ها، نشریات و اسناد؛

۲- کارهای هنری با ماهیت آموزشی، علمی و فرهنگی؛

۳- کالاهای سمعی و بصری با همان ماهیت در مواردی که به مؤسسات مورد نظر سپرده می‌شوند؛

۴- کالایی‌ها برای نابینایان؛

۵- دستگاه‌ها و اسناد علمی در مواردی که به مؤسسات مورد نظر سپرده می‌شوند.

یونسکو با تصویب دو موافقت‌نامه بالا و پروتکل آن، قواعد مهمی را در زمینه تبادل بین‌المللی کالاهای علمی، آموزشی و فرهنگی که نقش عمده‌ای در ترویج علم دارند، بنیاد گذاشت.

۳- کنوانسیون علیه تبعیض آموزش (۱۹۶۰)^۲. طبیعی است با عنایت به نقش آموزش در ترویج و بهره‌بری از علم، رفع تبعیض در دستیابی به آن نیز مهم است. یونسکو با تصویب این کنوانسیون که خواستار رفع تبعیض در آموزش، به‌ویژه برای زنان، بوده است، گام مهمی در ترویج علم برای نیمی از جامعه بشری برداشت که متأسفانه در برخی از مناطق جهان از تبعیض‌های گسترده رنج می‌برند. این کنوانسیون در سال ۱۹۶۲ لازم‌الاجرا شد.

۴- کنوانسیون‌های منطقه‌ای مربوط به شناسایی مطالعات، دیپلم‌ها و مدارج تحصیلی در آموزش عالی^۳.

۵- کنوانسیون مبادله بین‌المللی نشریات^۴ که می‌توانند سهم مهمی در ترویج علم داشته باشند. از منظر یونسکو، گسترش مبادله بین‌المللی نشریات برای تبادل آزاد عقاید بین مردم جهان ضروری است.

۶- کنوانسیون جهانی حق مؤلف^۵. این کنوانسیون که در ۱۹۵۸ به تصویب رسید و در ۱۹۶۱ لازم‌الاجرا شد، دارای سه ویژگی زیر است:

۱- ایجاد و گسترش اصل برابری نویسندگان خارجی و داخلی در سراسر جهان؛

۲- ایجاد تریبات ویژه در باره حق مترجم؛

۳- تعیین حمایتی که دوره زمانی آن، بیست و پنج سال پس از مرگ نویسنده باشد. در ۱۹۷۱ به منظور حمایت از کشورهای رو به توسعه، این کنوانسیون مورد تجدید نظر قرار گرفت.

افزون بر اسناد لازم‌الاجرای پیش گفته، یونسکو تعدادی توصیه‌نامه کنفرانس عمومی در زمینه علمی دارد که بستر ساز ترویج علم‌اند. یکی از این توصیه‌نامه‌ها درباره وضعیت محققان علمی ۱۹۷۴ است که در ادامه مورد توجه کنفرانس سال ۱۹۷۹ ملل متحد درباره علم و فناوری برای توسعه قرار گرفت. این توصیه‌نامه بر نقش محققان علمی در سیاست‌گذاری ملی تصریح می‌کند و به ۹ شرط اساسی و ضروری در انجام تحقیق و آزمایش می‌پردازد. دیگری، توصیه‌نامه مربوط به

1. Agreement on the Importation of Educational, Scientific and Cultural Materials.

2. Convention against Discrimination in Education

3. International and Regional Conventions on the Recognition of Studies, Diplomas and Degrees in Higher Education

4. Convention Concerning the International Exchange of Publications

5. Universal Copyright Convention

به کنفرانس ۱۹۶۸ یونسکو بازمی‌گردد که در آن، دربارهٔ چنین ضرورتی هشدار داد و بهره‌برداری بی‌رویه از طبیعت را زیر سؤال برد. از آن زمان تاکنون، این سازمان چندین برنامهٔ بین‌المللی برای درک بهتر و مدیریت منابع زمین تدوین کرده است. در این باره می‌توان به برنامه بین‌المللی آب‌شناسی یونسکو توجه کرد. توجه به آب یکی از اولویت‌های اساسی یونسکو است. هدف از این برنامه، فراهم آوردن دانش علمی، آموزش فنی، مشاوره و تعیین خط مشی لازم برای مدیریت کارآمد و منصفانهٔ این منبع ارزشمند است. این برنامه در تدوین موازین و راهبردهای پیشگیری از بروز مناقشات میان کشورها و درون جوامع، بر سر استفاده از منابع آب، تلاش فراینده‌ای دارد.

یونسکو برای ترویج علم در این حوزه، موسسه آموزش آب خود را در دلفت هلند تأسیس کرده است که اکنون شبکه جهانی برای ظرفیت‌سازی و آموزش علاقه‌مندان و کارشناسان به شمار می‌رود؛ و همچنین، از طریق گزارش توسعه آب جهان، به ارائهٔ آخرین اطلاعات جامع می‌پردازد. این مجموعه در حقیقت راهنمایی برای بررسی وضعیت آب در جهان محسوب می‌شود و هر کدام از کارگزاری‌ها و کمیسیون‌های مرتبط با آب، به منظور تأمین هدف گسترده نظارت بر پیشرفت‌های حاصل در اهداف مربوط به آب در حیطه‌هایی نظیر بهداشت، غذا، بوم‌سامانه، شهرها، صنعت، انرژی، مدیریت مخابرات و حاکمیت بر آب‌ها مطالبی ارائه می‌کنند. همچنین، یونسکو از طریق میزبانی ۲۳ شریک ملل متحد که مجموعهٔ برنامه‌ارزیابی آب جهان را تشکیل می‌دهند، به هدف ترویج علم در این زمینه کمک می‌کنند.

افزون بر این، باید به کمیسیون مهم میان‌دولتی اقیانوس‌شناسی اشاره کرد که با ایجاد هماهنگی میان پژوهش‌های کارگزاری‌های سازمان ملل متحد و همچنین، دقت در پیش‌بینی وضع آب‌وهوا، پیش‌بینی پدیده‌ال نینو و اعلام هشدار زودهنگام دربارهٔ وقوع آبلرزه و طوفان‌ها، به نظارت دائمی بر وضعیت اقیانوس‌ها می‌پردازد. این کمیسیون همچنین به منظور درک بهتر مناسبات میان جریان‌های اقیانوس و آب‌وهوا، به ایجاد نظام جهانی نظارت بر اقیانوس‌ها، از طریق تجمیع داده‌های دریافتی از شناورهای ویژهٔ کشتی‌ها و ماهواره‌ها اقدام می‌کند. از دیگر فعالیت‌های یونسکو در علوم طبیعی، برنامهٔ بین‌المللی هم‌ارزی زمین‌شناسی است که با مساعدت اتحادیهٔ بین‌المللی علوم زمین‌شناسی، در بیش از ۱۵۰ کشور، روش‌ارزیابی انرژی و منابع کافی را بهبود می‌بخشد. در عین حال، پایهٔ دانش

مؤثرترین روش‌های ایجاد موزه‌های قابل دسترس برای همه، با توجه به اهمیت نقش موزه‌ها در آموزش عمومی و ترویج علمی موضوعات بوسیله موزه‌هاست که به تصویب یونسکو رسیده است. از این گذشته، می‌توان به برخی از توصیه‌نامه‌های دیگر در حوزهٔ آموزش بزرگسالان، استانداردهای آماری دربارهٔ نشر کتب و نشریه‌های ادواری، استانداردهای بین‌المللی آمار کتابخانه، آمار آموزشی و همچنین آمار علم و فناوری اشاره کرد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، هر کدام از این اسناد با عنایت به اهداف و سازوکارهای پیش‌بینی شده، نقش مهمی در ترویج علم به‌طور عام داشته‌اند. اکنون، با توجه به تأکید این نوشتار، به فعالیت‌های یونسکو در زمینهٔ علوم طبیعی می‌پردازیم که به نوبه خود، به ترویج آن نیز کمک می‌کند.

۴- فعالیت‌های یونسکو در زمینه علوم طبیعی

یونسکو فعالیت‌های خود را در شاخهٔ علوم طبیعی، از طریق برنامه‌های بین‌المللی علوم طبیعی دنبال می‌کند. باید اشاره کرد که از ابتدای فعالیت یونسکو در این عرصه، که با برنامهٔ انسان و کرهٔ مسکون آغاز شد، یکی از اهداف توجه به علوم طبیعی و در نتیجه، ترویج آن بوده است. اهداف این برنامه بین‌المللی را می‌توان چنین برشمرد:

- ۱- فراهم آوردن همکاری بین‌المللی، شبکه‌سازی و تسهیم دانش؛
 - ۲- پژوهش و عمومی‌سازی دانش؛
 - ۳- ظرفیت‌سازی انسانی و نهادی؛
 - ۴- تدوین سیاست‌های مؤثر و زمامداری؛
 - ۵- ارائه ابتکارات آموزشی؛
 - ۶- تدارک امکانات و اجرای نظارت؛
 - ۷- فراهم کردن همکاری شمال-جنوب و جنوب-جنوب؛
 - ۸- پاسخگویی به تقاضاهای اعضا برای دریافت کمک‌های فنی؛
 - ۹- افزایش آگاهی در زمینه‌های علمی در میان تصمیم‌گیران و عموم مردم.
- تأکید یونسکو بر افزایش آگاهی و عمومی‌سازی دانش، مهم‌ترین عنصر در ترویج علم بوده است که آن را از طریق فعالیت‌های مختلف و تأکید بر موضوعات مهم و علائق مشترک بشری در شاخهٔ علوم طبیعی پی‌گرفته است. در ادامه، به مهم‌ترین این موارد اشاره می‌کنیم.
- ریشه‌های توجه بین‌المللی به موضوع پر اهمیت توسعهٔ پایدار،

فرآیندهای زمین‌شناختی سیاره زمین را گسترش می‌دهد و از خطرهای ناشی از بلایای طبیعی در کشورهای روبه توسعه می‌کاهد.

در زمینه آگاه‌سازی عمومی باید به برنامه انرژی‌های تجدیدشونده اشاره کرد. یونسکو به منظور کمک به کشورهای در حال توسعه در فرآیند تدوین و اجرای برنامه‌های انرژی تجدیدپذیر، از جمله انرژی خورشیدی، و نیز افزایش آگاهی عمومی درباره اهمیت و کارایی این نوع انرژی، فعالیت می‌کند و از این طریق، به ترویج علم در این زمینه مبادرت می‌ورزد.

در خصوص نهادسازی‌های علمی که نقش اساسی در ترویج علم دارند، باید به همکاری یونسکو و آژانس بین‌المللی انرژی اتمی، مرکز بین‌المللی فیزیک نظری عبدالسلام اشاره کرد که با برگزاری دوره‌های کارآموزی برای دانشمندان کشورهای روبه توسعه، به ترویج فیزیک و ریاضیات و دیگر علوم روز در سرزمین‌های یادشده می‌پردازد. این مرکز که مقر آن در تریست ایتالیاست، هر سال میزبان بیش از ۴۰۰۰ دانشمند و پایگاه چندین برنامه است. فرهنگستان علوم جهان سوم رابطه نزدیکی با بیش از ۶۰۰ دانشیار و پژوهنده این مرکز دارد. البته یونسکو از ابتدای تاسیس خود، نقش سازنده‌ای در ایجاد و تقویت مؤسسات علمی غیردولتی داشته است که در این میان می‌توان به تشکیل انجمن بین‌المللی دانشگاه‌ها و همچنین اتحادیه جهانی محافظت از طبیعت و منابع طبیعی (اتحادیه جهانی محافظت از محیط زیست)^۱ اشاره کرد (Mayor, ۱۹۹۷).

در حال حاضر اولویت‌های فعالیت یونسکو در علوم طبیعی، موضوعاتی مانند جنسیت و علوم، دانش محلی و بومی و دولت‌های روبه توسعه و جزایر کوچک را در بر می‌گیرد که اولویت بخشی به آنها و تولید دانش و آگاهی و عمومی سازی، سهم عمده‌ای در ترویج‌شان دارد. با توجه به اهمیت تغییرات اقلیم و تنوع زیستی و آمادگی برای مواجهه با بلایای طبیعی که آثار گسترده آن امروزه در سراسر جهان مشاهده می‌شود، توجه به این موضوعات نیز، در دستور کار ویژه بخش علوم طبیعی یونسکو قرار گرفته است. توجه عالمانه به موضوع و انتشار گزارش‌های کارشناسی متعدد و همچنین، انجام فعالیت‌های مختلف که به آگاهی بخشی عمومی در این زمینه می‌انجامد، در ترویج علمی آنها در گوشه و کنار جهان نقش تأثیرگذاری دارد. امروزه انتشارات و تارنمای یونسکو منابع علمی ارزشمندی‌اند که دسترسی به آنها امکان لازم را برای آگاهی سازی عمومی فراهم می‌آورد.

یکی از موفقیت‌های یونسکو در عرصه ترویج علم، چاپ کتاب مرجع یونسکو^۲ است که با بیان اهمیت علوم و تعریف مفاهیم پایه علمی به زبان ساده، به فروش میلیونی دست پیدا کرده است.

۵- نتیجه گیری

تبیین اجمالی فعالیت‌های یونسکو در زمینه علوم طبیعی می‌تواند به درک اهمیت نقش این نهاد بین‌المللی در ترویج علم کمک کند. یونسکو از آغاز فعالیت خود، در حقیقت نمایانگر آرزوهای جامعه بشری در خلق هنجارهای مورد نیاز برای صلح در جهان، و حمایت از این هنجارها بوده است؛ آرزویی که آدمی همواره به شیوه‌های گوناگون در جست‌وجوی راه‌های تحقق آن بوده است. در یک دیدگاه آرمانگرایانه صرف که در مقدمه اساسنامه یونسکو بیان شده است، این سازمان می

1. International Association for Universities
2. International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, now Known as the World Conservation Union.
3. The UNESCO Source-Book for Science Teaching.

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

کوشد تا با فعالیت های مختلف، دست یابی به صلح پایدار را امکان پذیر سازد. با این همه، یونسکو نیز مانند بسیاری از سازمان ها و کارگزاری های بین المللی، در عین داشتن اهداف انسانی، تحت تأثیر قدرت های سیاسی، کمبود منابع، کارآمدی ناکافی و دیگر حواشی قرار دارد. نکته مهم تر آن که یونسکو سازمانی ارزشی است و زمینه اصلی کار آن، یعنی فرهنگ، مفهومی بسیار چالش برانگیز در جهان معاصر است. همواره این پرسش اساسی وجود داشته است که این سازمان در عین تأثیر گرفتن از عوامل مختلف که البته همه نهادها از آنها متأثر می شوند، چگونه می تواند وظیفه مهم خود را که در مقدمه و هدف اساسنامه اش قید شده است، به اجرا در آورد. و در واقعیت امروز جهان، «صلح» چیست و راه های رسیدن به آن به روشنی کدام اند؟ به نظر می رسد که یونسکو با برنامه ها و فعالیت های مختلف، در زمینه های وسیعی در جست و جوی این موهبت است که علوم طبیعی نیز یکی از این زمینه ها است. طبیعی است اهمیت کار و دستیابی به آن فراتر از صرف انجام برنامه ها و اعلام و انتشار آنها در سطح بین المللی باشد، ولیکن سازمان توانسته کم و بیش در علوم طبیعی اقداماتی انجام دهد که دست کم در آگاهی بخشی عمومی مؤثر بوده اند. مخاطرات پیش روی بشر و لزوم مواجهه علمی و اخلاقی با آنها، یونسکو را وادار به فعالیت هایی می کند که در هر زمینه ای به انجام وظایف اش کمک کند. البته این مهم باید به کاهش شکاف میان شمال و جنوب و در حقیقت ساختن پلی میان شمال و جنوب و شرق و غرب جهان، برای گسترش دانش و آگاهی و آموزش چگونگی رویارویی با چالش ها، بینجامد. آموزش در این زمینه چاره ساز است و توانایی بهره مندی از علم ضرورت دارد. در نهایت، ترویج علم از جمله راه های مناسبی است که بستر ساز آینده مطلوب بشر بر اساس معیارهای انسانی به شمار می رود.

منابع

- مرگانپور، جلال (۱۳۷۷). جایگاه یونسکو در تدوین و توسعه حقوق بین الملل. رساله کارشناسی ارشد حقوق بین الملل، تهران: دانشگاه تهران.
- مصفا، نسرين (۱۳۹۰). سازمان ملل متحد و حصول همکاری های اجتماعی فرهنگی بین المللی. تهران: نشر میزان.
- مصفا، نسرين، فریده شایگان، دیدخت صادقی حقیقی (۱۳۷۵). راهنمای سازمان ملل متحد، مؤسسات تخصصی. تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، جلد دوم.
- موسوی، سمیه السادات (۱۳۸۳). تبعیض در آموزش دختران، رساله کارشناسی ارشد حقوق بشر. تهران: دانشگاه تهران.
- n.d.). In The Abdus Salam International Centre for Theoretical Physics. Retrieved January 27, 2012, from <http://www.ictp.trieste.it/homepage.aspx>
- International Geoscience Programme (IGCP). (n.d.). In UNESCO. Retrieved January 27, 2012, from <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/international-geoscience-programme>
- International Hydrological Programme. (n.d.). In UNESCO. Retrieved January 27, 2012, from <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/water/ihp>
- Knowledge for Decision-Making and Strategy (n.d.). In UNESCO. Retrieved January 27, 2012, from <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/social-transformations/most-programme/sharing-knowledge>
- Mayor, F., & Tanguiane, S. (1997). UNESCO--an ideal in action: the continuing relevance of a visionary text. Paris: UNESCO
- Singh, J. P. (2011). United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO): creating norms for a complex world. Abingdon: Routledge
- Volderrama, F. (1995). A history of UNESCO. Paris: UNESCO
- What's TWAS (n.d.). In The academy of sciences for the developing world. Retrieved January 27, 2012, from <http://twas.ictp.it/about>